

Hoe kan sport bijdragen aan het re-integreren van delinquenten?

Lianne Kleijer-Kool, Jacqueline Bosker & Moniek Zuurbier

Inleiding

Er is veel geschreven over de rol van sport in het bevorderen van sociaal, psychologisch en fysiek welbevinden van mensen.¹ Deze literatuur is echter grotendeels gericht op het sociaal domein en daarbinnen veel op jonge mensen, maar weinig op contexten binnen een justitieel kader, bijvoorbeeld de gevangenis of reclassering. De wetenschappelijke aandacht voor de meerwaarde van sport en bewegen voor delinquenten is beperkt.²

In een lopend onderzoeksproject onderzoeken wij de belangrijkste factoren om sport in te zetten ter bevordering van participatie van mensen in een kwetsbare positie (in detentie, de reclassering en de maatschappelijke opvang).³ Daarbinnen is een literatuurstudie uitgevoerd naar de meerwaarde van sport en bewegen, specifiek voor delinquenten. Dit betreft dus personen die binnen een justitieel kader sport- en beweegactiviteiten ondernemen of binnen een sportcontext re-integreren (denk bij dat laatste bijvoorbeeld aan vrijwilligerswerk op een sportclub in de laatste fase van detentie). In dit artikel wordt antwoord gegeven op de vraag: wat is in de literatuur bekend over de meerwaarde van sport en bewegen voor het re-integreren van delinquenten?

Zowel voor de reclassering als het gevangeniswezen is het bijdragen aan re-integreren een belangrijke doelstelling. Forensisch sociale professionals die werken in deze organisaties hebben als hybride maatschappelijke opdracht om delinquenten zowel te begeleiden in het vinden van een nieuw toekomstperspectief als te controleren of zij zich houden aan de gestelde voorwaarden en daarbij recidive-risico te signaleren en te beheersen.⁴ Zij kijken naar oorzaken van delictgedrag en welke interventies kunnen bijdragen aan recidivevermindering en aan het weer volwaardig participeren in de maatschappij. Dit proces van verminderen en stoppen met delinquent gedrag wordt in de literatuur *desistance* genoemd. Sport is

- 1 G. Faulkner & A. Taylor, *Exercise, Health and Mental Health*, Abingdon: Routledge 2005; N. Boonstra & N. Hermens, *De maatschappelijke waarde van sport. Een literatuurreview naar de inwerdigheden van sport*, Utrecht: Verweij Jonker Instituut 2011; K. Breedveld e.a., *Maatschappelijke betekenissen van sport: wetenschappelijke onderbouwing en weerslag in lokaal beleid*, Utrecht/Ede: Mulier Instituut/Kenniscentrum Sport 2016.
- 2 R. Meek, *Sport in Prison. Exploring the role of physical activity in correctional settings*, Londen/New York: Routledge 2014.
- 3 Dit betreft een tweejarig door SIA-RAAK gesubsidieerd project en is een samenwerking tussen het lectoraat Beweging, School en Sport van Hogeschool Windesheim, de lectoraten Participatie en Stedelijke Ontwikkeling en Werken in een Justitieel Kader van Hogeschool Utrecht, Stichting Life Goals, Leger des Heils, Dienst Justitiële Inrichtingen en Reclassering Nederland.
- 4 A. Menger, L. Krechtig & J. Bosker, *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*, Amsterdam: SWP 2016.

dan wellicht niet het eerste waaraan wordt gedacht, maar kan wel degelijk een rol hebben in het stoppen met delinquent gedrag en in het re-integreren in de maatschappij.

In dit artikel wordt uiteengezet wat in de literatuur bekend is over de meerwaarde van sport en bewegen voor het re-integreren van delinquenten. Er zijn verschillende definities van sport en bewegen. Wij hanteren hier, in navolging van Rosie Meek, die veel onderzoek doet naar sport in detentie, de definitie van de Raad van Europa: 'de verzameling van alle vormen van lichamelijke activiteit die, al dan niet in georganiseerd verband, ten doel hebben de lichamelijke en geestelijke toestand te verbeteren, de sociale verbanden te ontwikkelen en resultaten te bereiken in competities op alle niveaus'.⁵

Verscheidende criminologische theorieën bieden aanknopingspunten om de bredere potentie van sport voor de begeleiding en behandeling van delinquenten (en de bijdrage aan de afbouw van delinquent gedrag) te onderbouwen. Hoewel sport voorheen beperkt criminologische aandacht kreeg, wordt een toenemend bewustzijn van de bredere potentiële psychologische en sociologische invloed geconstateerd.⁶ We behandelen deze verschillende aspecten en de empirische onderbouwing daarbij vanuit het perspectief van desistance. Eerst verantwoorden we in het navolgende de zoektocht naar relevante literatuur.

Verzameling en analyse van literatuur

Relevante literatuur is op verschillende wijzen verzameld. Er zijn internationale zoekmachines gebruikt, met zoektermen (in combinatie) als: sport, physical activity, criminology, offender, prison, prisoners, probation, probationers, juvenile, delinquent, anti-social behaviour, criminality, custody, criminal justice, rugby, football, boxing, desistance, resettlement en de Nederlandse vertalingen van deze zoektermen. Vervolgens vonden we nieuwe bronnen via literatuurlijsten van relevante artikelen (de sneeuwbalmethode) en kregen we relevante bronnen of auteurs aangereikt via professionals en medeonderzoekers. Analyse vond plaats door relevante fragmenten in de bronnen te coderen aan de hand van de aspecten van desistance (zie hierna). Tot slot is een synthese gemaakt van deze fragmenten per aspect van desistance die de paragrafen hierna hebben gevormd.

De literatuur over sport en criminaliteit omvat twee categorieën: onderzoek naar sportinterventies die zich richten op risicogroepen (vaak jongeren) om criminaliteit te voorkomen, en onderzoek naar sportinterventies gericht op veroordeelden. Die laatste categorie is voor dit artikel het meest relevant, omdat de nadruk ligt op de bijdrage van sport aan het re-integreren van reeds veroordeelde delinquenten. In de selectie van bronnen is daarop gefocust. Soms zijn ook bronnen uit de eerste categorie betrokken, omdat ze interventies beschrijven die zich richten op risicogroepen, maar waar in de praktijk ook delinquenten aan deelnemen. De meeste bronnen over veroordeelden gaan over gedetineerden. Bronnen over

5 R. Meek, *A Sporting Chance. An Independent Review of Sport in Youth and Adult Prisons*, Londen: Ministry of Justice 2018; J. De Herdt & J. Kerremans, *Wet en Duiding Sport*, Brussel: Lasier 2013.

6 Meek 2014.

reclassanten zijn schaarser. Daar komt bij dat de literatuur voornamelijk gaat over sport *in* gevangenissen en minder over extramurale sportactiviteiten. Daarnaast bleken veel bronnen niet of minder bruikbaar omdat bijvoorbeeld niet helder was wat de exacte inhoud van sportactiviteiten was, op welke doelgroep werd gericht, in hoeverre sporters en niet-sporters van elkaar verschilden, of wat de precieze uitkomsten van de interventie waren. Ook werden soms uitspraken gedaan over recidivevermindering die niet (helder) werden onderbouwd of waarvan de veronderstelde causaliteit vragen opriep. Dit komt overeen met bevindingen van verschillende auteurs (en reviews) op dit terrein dat veel bestaand onderzoek methodologische problemen heeft (zoals gebrek aan controlegroepen), weinig theoriegebaseerd is, een complexe relatie tussen oorzaak en effect kent, en dat longitudinaal onderzoek zeer beperkt is.⁷

Uiteindelijk zijn in dit artikel 45 empirische bronnen over sport en delinquentie gebruikt, die ondanks de verschillende kanttekeningen goed inzicht bieden in de bijdrage van sport aan het re-integreren van delinquenten.

Desistance

Desistance heeft betrekking op de vraag waarom en hoe mensen stoppen met criminaliteit. Het wordt steeds vaker bestudeerd als een geleidelijk en sterk geïndividualiseerd proces. Op basis van verschillende theorieën en eerder onderzoek wordt momenteel verondersteld dat desistance drie ‘dimensies’ heeft: (1) de afwezigheid van crimineel gedrag, (2) een identiteitsverandering van een ‘criminele’ naar een ‘conventionele’ zelf, en (3) de ervaren steun en erkenning van anderen voor pogingen om op het rechte pad te blijven.⁸

De driehoek van *constructing desistance* van McNeill fungeert als kapstok om de verschillende aspecten van het potentieel van sport voor delinquenten te beschrijven (zie figuur 1).⁹

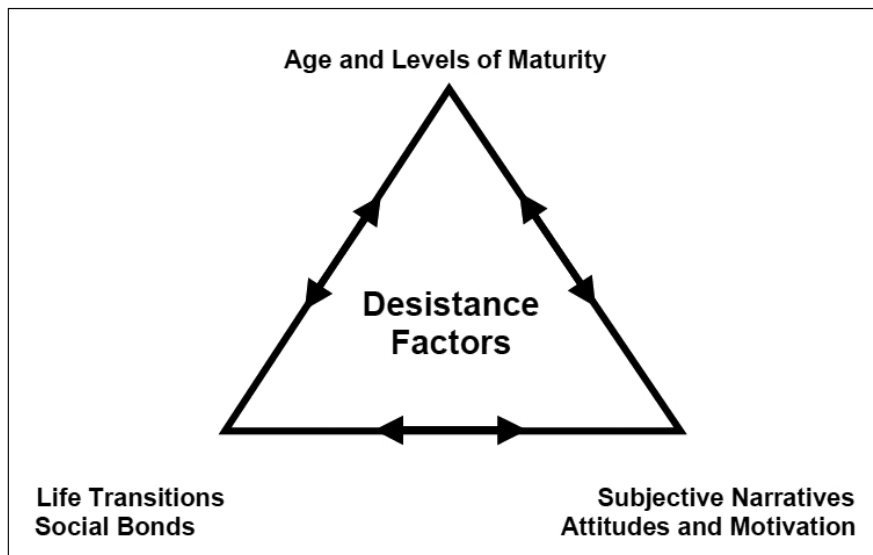
‘Age and Levels of Maturity’ hebben betrekking op de processen van volwassenwording. Het gaat om fysieke en mentale veranderingen (bijvoorbeeld zelfbeheersing, zelfcontrole) die samengaan met het ouder worden en de natuurlijke impuls tot het plegen van delinquent gedrag verlagen. In bredere zin wordt dit geschaard

7 F. Coalter, *A Wider Social Role for Sports: Who's keeping the score?*, Londen/New York: Routledge 2007; D. Gallant, E. Sherry & M. Nicholson, ‘Recreation or rehabilitation? Managing sport for development programs with prison populations’, *Sport Management Review* 2015, 18, p. 45-56; M. Theeboom, R. Haudenhuyse & J. Vertonghen, *Sport en sociale innovatie. Inspirerende praktijken en inzichten*, Brussel: VUBPRESS 2015; Breedveld e.a. 2016; Meek 2014; Boonstra & Hermens 2011.

8 Zie bijv. J. Doekhie, *Dimensions of Desistance: A Qualitative Longitudinal Analysis of Different Dimensions of the Desistance Process among Long-Term Prisoners in the Netherlands* (proefschrift), Leiden: Instituut voor Strafrecht & Criminologie 2019.

9 F. McNeill, *Towards Effective Practice in Offender Supervision*, Glasgow: The Scottish Centre for Crime & Justice Research, University Glasgow 2009.

Figuur 1 *Dimensies van desistance*

onder de noemer *individueel kapitaal* om delinquent gedrag af te bouwen en adequaat te functioneren in de samenleving.¹⁰

‘Life Transitions’ en ‘Social Bonds’ gaan over de meer sociologische veranderingen, zoals de invloed van belangrijke levensgebeurtenissen, contextuele factoren en positieve sociale bindingen. Dit wordt ook wel geschaard onder de noemer *sociaal kapitaal*, de mogelijkheden om te kunnen participeren in de samenleving en zo delinquent gedrag af te bouwen. Positieve sociale netwerken kunnen mensen ondersteunen en verder helpen, maar ook een normatief karakter hebben en daarmee gedrag sturen.

‘Subjective Narratives’ en ‘Attitudes and Motivation’ gaan over psychologische aspecten, zoals verandering in zelfbeeld en identiteit, en hoe men narratieven construeert rond en daarmee betekenis geeft aan belangrijke veranderingen. De subjectieve vorming van een alternatieve identiteit staat centraal. Deze veranderingen in zelfbeeld gaan samen met de afbouw van delinquent gedrag.¹¹

McNeill benadrukt dat het proces van desistance plaatsvindt in een onderlinge wisselwerking tussen deze verschillende factoren. De ontwikkeling naar volwassenheid heeft alles te maken met veranderde sociale relaties en met veranderin-

10 Bailey e.a. (2012) onderscheiden in hun Human Capital Model zelfs zes vormen van kapitaal ten aanzien van de meerwaarde van sport (niet specifiek voor delinquenten): fysiek, emotioneel, individueel, sociaal, intellectueel en financieel. Deze opdeling voert hier echter te ver en is minder goed te koppelen aan de theorie over desistance; zie R. Bailey e.a., ‘Physical Activity as an Investment in Personal and Social Change: The Human Capital Model’, *Journal of Physical Activity and Health* 2012, 9, p. 1053-1055.

11 J. Bosker e.a., ‘Theorieën over afbouw en stoppen met delinquent gedrag’, in: A. Menger, L. Krechtig & J. Bosker, *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*, Amsterdam: SWP 2016, p. 77-95.

gen in de delinquent en diens identiteit. Met dit in het achterhoofd proberen wij hierna wel deze aspecten in relatie tot de meerwaarde van sport voor het re-integreren van delinquenten apart te behandelen. Zo kunnen de aspecten helderder uiteengezet worden.

Individueel kapitaal

Fysieke gezondheid

Sport en bewegen zouden allereerst tot een verbeterde fysieke gezondheid leiden. Sport wordt gerelateerd aan beter slapen. In een Zwitserse gevangenis vergeleek Elger 102 willekeurig gekozen gedetineerden mét en 61 willekeurig gekozen gedetineerden zonder slaapproblemen (insomnia). De gedetineerden werd gevraagd naar hun levensstijl in de gevangenis, waaronder allerlei sportactiviteiten. Een significant hoger aantal gedetineerden zonder slaapproblemen gaf aan één of meer sportactiviteiten te ondernemen (82% versus 60%).¹²

Nelson e.a.¹³ onderzochten in een Amerikaanse gevangenis 105 deelnemers met verslavings- en gedragsproblematiek aan een pilotbehandelprogramma met onder andere 30 minuten per dag, 4 dagen per week gematigde fitnessoefeningen. De deelnemers werd na zes maanden gevraagd naar hun percepties ten aanzien van het programma. Zij gaven aan meer energie (65%), spiervorming (53%), kracht (48%), uithoudingsvermogen (36%) en gewichtsverlies (22%) te ervaren. Daarnaast wilden ze het sporten blijven doen na detentie (80%) en zagen ze het als een goede manier om hun verslavings- en gedragsproblematiek te behandelen (74%).

Ook in studies onder gedetineerden in Australië en Engeland werden indicaties gevonden dat sporten tijdens detentie positieve effecten had op de fysieke gezondheid: beter uithoudingsvermogen, minder roken, beter slapen en gezonder eten.¹⁴ De inactieve levensstijl in detentie wordt gezien als een hoog risico voor de gezondheid: een grotere kans op obesitas, hoge bloeddruk, diabetes, hart- en vaatziekten en overlijden.¹⁵ Zeker voor gedetineerden die veel inactief op hun cel verblijven kan sport fysiek van meerwaarde zijn voor hun gezondheid. Dit kan hun individuele kapitaal voor desistance vergroten.

Schmitz¹⁶ deed een afstudeeronderzoek naar een Nederlandse sportinterventie voor toezichtclënten van de verslavingsreclassering die twaalf weken onder begeleiding van reclasseringswerkers verschillende sporten beoefenden, deels ter vervanging van gesprekken met hun toezichthouder. Sportmomenten zijn geobserveerd en aan zowel vijf begeleiders als vijf deelnemers is gevraagd wat hun erva-

12 B. Elger, 'Prison life: television, sports, work, stress and insomnia in a remand prison', *International Journal of Law and Psychiatry* 2009, 32, p. 74-83.

13 M. Nelson e.a., 'The effects of moderate physical activity on offenders in rehabilitative program', *Journal of Correctional Education* 2006, 4, p. 276-285.

14 Gallant, Sherry & Nicholson 2015; K.M. Ozano, *The role of physical education, sport and exercise in a female prison* (dissertatie University of Chester), 2008.

15 Meek 2014.

16 J. Schmitz, *FIT in toezicht. Het vergroten van veerkracht via sport* (scriptie Hogeschool Utrecht), 2019.

ringen waren. Deelnemers gaven aan dat ze zich fitter voelden door de intensieve avonden. Zij noemden het gezonder worden ook als doel van deelname. Begeleiders zagen eveneens dat deelnemers fysiek actiever werden en bewuster met middelengebruik omgingen, bijvoorbeeld niet blowen voor het sporten.

Ten aanzien van de fysieke gezondheid dient bij de inzet van sport als middel voor het re-integreren van delinquenten rekening gehouden te worden met geringe ervaring met sporten en fysieke beperkingen van individuele justitiabelen.¹⁷

Geestelijke gezondheid

Voorts wordt de meerwaarde van sport en bewegen gevonden in een verbeterde geestelijke gezondheid van delinquenten die individueel kapitaal voor desistance zou bevorderen. In een systematische review naar het effect van sportinterventies op het psychologisch welbevinden van gedetineerden werden veertien studies (negen kwantitatief, vijf kwalitatief) bekeken. De interventies duurden van zes weken tot negen maanden. Negen interventies bevatten naast sport andere componenten, zoals een vaardigheidentraining. In twaalf studies werd een positief effect op het psychologisch welbevinden gevonden.¹⁸

Een recente publicatie van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)¹⁹ presenteert een onderzoek naar een pilot in de penitentiaire inrichting Nieuwegein, die in 2017-2018 heeft geëxperimenteerd met verschillende 'leefklimaatmaatregelen' gericht op het vergroten van de autonomie en het verbeteren van de mogelijkheden voor contact van gedetineerden met de buitenwereld. Deze studie heeft zich specifiek gericht op de relatie tussen leefklimaat en stress bij zowel gedetineerden als penitentiair inrichtingswerkers (zelfgerapporteerd stressniveau in voorafgaande maand en niveau van stresshormoon cortisol in haarmonsters). In totaal zijn bij 199 unieke gedetineerden waarnemingen uitgevoerd. Bij het kenmerk sport werd zowel de bestede tijd aan sport als de intensiteit van het sporten bevraagd. Meer en intensiever sporten bleek significant samen te hangen met minder zelfgerapporteerde psychische klachten.²⁰

Meek²¹ verrichtte een tweejarig onderzoek met een *mixed-method design* naar een rugby- en footballproject voor zelf aangemelde jongvolwassenen in een Britse gevangenis. Het betrof een twaalf tot vijftien weken durend programma van intensieve football- of rugbytrainingen en -wedstrijden (ook tegen lokale teams), groepsactiviteiten gericht op het ontwikkelen van vaardigheden, en mentoring.

17 Meek 2014.

18 D. Woods, G. Breslin & D. Hassan, 'A systematic review of the impact of sport-based interventions on the psychological well-being of people in prison', *Mental Health and Psychical Activity* 2017, 12, p. 50-61.

19 A. Zaalberg e.a., *Leefklimaat en stress in detentie. Een pilotstudie in PI Nieuwegein*, Den Haag: WODC 2020.

20 Zie ook Woods, Breslin & Hassan 2017, p. 50-61.

21 R. Meek, *The Role of Sport in Promoting Desistance from Crime: An Evaluation of the 2nd Chance Project Rugby and Football Academies at Portland Young Offender Institution*, University of Southampton 2012; R. Meek & G. Lewis, 'The Impact of a Sports Initiative for Young Men in Prison: Staff and Participant Perspectives', *Journal of Sport and Social Issues* 2014, 2, p. 95-123.

Zogenaemde 'transition workers' (de casemanagers) werkten samen met de sport-begeleiders in de gevangenis en met lokale sportclubs en nationale sportorganisaties. De casemanagers baseerden zich in hun casemanagement op een analyse van de risicofactoren en behoeften van de deelnemers, gericht op resocialisatie. Na de twaalf tot vijftien weken bleef de 'transition worker' betrokken bij de individuele deelnemers, tijdens hun detentie en daarna. In totaal deden 79 jongvolwassenen mee aan de projecten. Van de vijftig deelnemers die in de achttien maanden daarvoor waren vrijgekomen, kwamen negen weer in detentie terecht. Dat betekende een recidivepercentage van 18% (tegenover 48% in dat afgelopen jaar voor de gehele gevangenis).²² Er werden statistisch significante verbeteringen in de geestelijke gezondheid gevonden, op het gebied van impulsiviteit en attitudes ten aanzien van agressie. Deze effecten waren bij de laatste meting nog sterker dan bij de voorgaande meting. Ook in de interviews met deelnemers kwam terug dat sporten een goede manier was om stress en frustratie in goede banen te leiden ('tension management'), waar dat anders nogal eens tot woede en conflicten leidde.²³

In veel studies komt dit terug: gedetineerden ervaren meer depressie, stress en angst omdat zij weinig controle hebben over hun situatie. Sport wordt gezien als een manier om dit te verminderen. Er worden positieve effecten gevonden voor reductie van depressie, stress en angst en voor toename van positieve gevoelens als plezier en geluk.²⁴

Sensatie en risico via sport

Sport kan een alternatieve manier zijn voor het beleven van sensatie en risico in plaats van via delinquent gedrag. Zuckerman ontwikkelde een persoonlijkheidstheorie waarin de behoefte aan spanning centraal staat. Het gaat om het zoeken van nieuwe, gevarieerde, complexe en intense sensaties en ervaringen en de bereidheid om daarvoor risico te nemen.²⁵

In de detentiecontext kan sport deze sensaties en ervaringen bieden. Gallant en collega's zien op basis van een thematische literatuurstudie drie subthema's: sport als afleidingstactiek, sport om stoom af te blazen en als uitvlucht uit de detentiecontext, en sport als beloning voor goed gedrag ('institutional privi-

22 De deelnemers zijn representatief voor de gehele gevangenispopulatie wat betreft delictcategorie en recidiverisico, maar op het meetmoment waren nog maar weinig deelnemers minstens één jaar uit detentie. Zie Meek 2012.

23 Meek 2012, p. 22.

24 B. Buckaloo, K. Nelson, 'Exercise and the low-security inmate: changes in depression, stress, and anxiety', *The Prison Journal* 2009, 3, p. 328-343; A. Cashin, E. Potter & T. Butler, 'The relationship between exercise and hopelessness in prison', *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* 2008, 1, p. 66-71; Nelson e.a. 2006; M.K. Libbus, J.A. Genovese & M.J. Poole, 'Organized Aerobic Exercise and Depression in Male County Jail Inmates', *Journal of Correctional Health* 1994, 1, p. 5-16; Ozano 2008; Gallant, Sherry & Nicholson 2015.

25 B.M. Zuckerman, 'Sensation seeking: the balance between risk and reward', in: L. Lipsitt & L. Mitnick (red.), *Self-Regulatory Behavior and Risk Taking: Causes and Consequences*, Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation 1991, p. 143-152; M. Zuckerman, *Sensations Seeking and Risky Behavior*, Washington DC: American Psychological Association.

lege').²⁶ Vooral die eerste twee sluiten aan bij dit argument. Inrichtingswerkers koppelen de mate waarin gedetineerden deelnemen aan sportactiviteiten aan minder geweldsincidenten in de gevangenis.²⁷ Sport wordt door zowel gedetineerden als penitentiair inrichtingswerkers als afleidingstactiek gebruikt.²⁸

Deze criminologische theorie van *sensation seeking* is vooral gericht op (risico)jongeren en jongvolwassenen. Sport adresseert de behoefte van adolescenten aan avontuur, spanning en autonomie en zorgt – net als delinquent gedrag – voor een bepaalde spanning die jongeren nodig hebben en die volgens Schafer hoort bij het volwassen worden.²⁹ Risico in legale activiteiten kan in deze redenering een goed alternatief vormen voor risico in illegale activiteiten.³⁰ Elias en Dunning hebben sport een 'quest for excitement' in het civilisatieproces genoemd.³¹ In een evaluatiestudie van een vechtsportproject, genaamd 'Fight for Peace', in Londen en Rio de Janeiro voor kwetsbare (deels veroordeelde) jongvolwassenen komt naar voren dat men expliciet kiest voor vechtsporten omdat dit sporten zijn met veel adrenaline die jonge mensen aantrekken voor wie risico genormaliseerd is.³²

Minder gelegenheid voor delinquent gedrag en route naar reguliere dagbesteding

Het argument dat gerelateerd is aan sport als afleidingstactiek in de detentiecontext is de volgende: sport zou simpelweg de gelegenheden om in delinquente activiteiten te geraken reduceren. Dit is gebaseerd op de routineactiviteitentheorie van Felson, ook wel gelegenheidstheorie genoemd: het niveau van de criminaliteit wordt bepaald door de aanwezigheid van potentiële daders, de aanwezigheid van geschikte doelwitten en de afwezigheid van voldoende sociaal toezicht.³³ De gelegenheid voor delinquent gedrag wordt verminderd door betrokkenheid bij conventionele activiteiten als sport.³⁴ Sport is daarbij een middel tegen verveling.³⁵ Dit geldt zowel voor adolescenten – sporten wordt gezien als een positief tijdverdrijf, waarbij jongeren op momenten dat zij sporten geen problemen kunnen

26 Gallant, Sherry & Nicholson 2015.

27 Martos-García e.a. in D. Moscoso-Sánchez e.a., Expected outcomes of sport practice for inmates: A comparison of perceptions of inmates and staff, *Journal of Sport and Psychology* 2009, 1, p. 37-48.

28 D.F. Sabo, 'Doing time, doing masculinity: Sports in prison', in: D.F. Sabo, T.A. Kupers & W.J. London (red.), *Prison masculinities*, Philadelphia, PA: Temple University Press 2001, p. 65.

29 W.E. Schafer, 'Participation in interscholastic athletics and delinquency: A preliminary study', *Social Problems* 1969, 17, p. 40-47.

30 Zie bijv. het werk van J. Katz, *Seductions of Crime: Moral and Sensual Attractions in Doing Evils*, New York: Basic Books 1988; S. Lyng, 'Dysfunctional risk taking: criminal behavior as edgework', in: N.J. Bell & R.W. Bell (red.), *Adolescent Risk Taking*, Londen: Sage 1993, p. 107-130.

31 N. Elias & E. Dunning (red.), *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*, New York: Basil Blackwell 1986.

32 A. Sampson & M.R. Vilella, *Fight for Peace Academies in Rio and London – assessing their progress and impact*, Londen: University of East London 2014.

33 M. Felson, *Crime and Everyday Life*, Thousand Oaks: CA Pine Forge Press 1997.

34 Dit hangt eveneens samen met het element *involvement* uit de theorie van Hirschi (1969). Vanuit die theorie kan worden geredeneerd dat betrokkenheid bij sport beschermt tegen criminaliteit omdat sporters simpelweg te druk zijn om zich bezig te houden met criminaliteit. Hier is overlap met de uitwerking onder sociaal kapitaal.

35 Schafer 1969.

veroorzaken³⁶ – als voor gedetineerden die veel op cel zijn. Dit kan tevens de koppeling die penitentiaire inrichtingswerkers maken tussen deelname aan sportactiviteiten en geweldsincidenten in de inrichting verklaren.³⁷ Ook in het onderzoek van Ozano noemden de vrouwelijke gedetineerden sporten als een positieve alternatieve activiteit voor delictgedrag.³⁸

Een verandering in levensstijl vormt zo een praktische verklaring voor de afbouw van delinquent gedrag: meer tijd voor conventionele activiteiten betekent minder tijd voor criminaliteit. In verschillende onderzoeken komt naar voren dat meer bezig zijn met sport een route kan vormen naar een reguliere dagbesteding. Het Nederlandse project 'Alleen jij bepaalt wie je bent' is een preventieve gedragsinterventie voor jongeren met een verhoogd risico op het ontwikkelen van delinquent gedrag. Zij worden via sportclinics door topsporters op school gestimuleerd om deel te nemen aan een gestructureerde vrijetijdsbesteding bij geselecteerde sportverenigingen. Deze interventie is meermaals onderzocht, onder meer op effectiviteit op de ontwikkeling van delinquent gedrag.³⁹ Van de 364 onderzochte jongeren (245 in interventiegroep, 119 in controlegroep) was zo'n 15% in de interventiegroep twee jaar voor deelname één of meer keer geregistreerd als verdachte van een strafbaar feit en was bijna 5% veroordeeld voor een strafbaar feit. De effectstudie wees uit dat de jongeren uit de controlegroep zestien maanden na de start van de interventie significant vaker werden geregistreerd als verdachte (twee keer) of werden veroordeeld (drie keer) voor een strafbaar feit. Dit positieve effect sloot aan bij eerder onderzoek (op basis van zelfrapportage en leerkrachtrapportage) op deze zelfde groep jongeren, waaruit bleek dat de interventie effectief is in het versterken van beschermende factoren voor delinquentie, waaronder een adequate vrijetijdsbesteding.⁴⁰ Op lange termijn (drie jaar na de start van de interventie) werd geen significant effect gevonden, wat erop lijkt te wijzen dat het effect op de ontwikkeling van delinquent gedrag op de lange termijn uitdooft. De onderzoekers geven aan dat dit bekende 'fade out'-effect zou kunnen worden voorkomen door de duur van de interventie te verlengen van één naar twee jaar. Zo blijven de deelnemers tijdens een kwetsbare levensfase langer in beeld en zou wellicht beter bewerkstelligd kunnen worden dat jongeren duurzaam lid blijven van een sportvereniging.⁴¹

Competenties

Een belangrijk argument voor sport als middel voor het re-integreren van delinquenten is de ontwikkeling van individuele competenties. Sport zou persoonlijke groei bevorderen en competenties als zelfcontrole, empathie, tolerantie, samenwerking, discipline, probleemoplossing, besluitvorming, teamwork en conflictop-

36 Boonstra & Hermens 2011.

37 Martos-Garcia e.a. 2009.

38 Ozano 2008.

39 J. Gubbels, C. van der Put & G.J. Stams, *Onderzoek naar de effectiviteit en programma-integriteit van 'Alleen jij bepaalt wie je bent'*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam 2018.

40 A. Spruit e.a., *Effectonderzoek 'Alleen jij bepaalt wie je bent'*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam 2016.

41 Gubbels, Van der Put & Stams 2018.

lossing verbeteren, evenals kwalificaties verschaffen. Deze competenties en kwalificaties worden beschouwd als bevorderend voor bijvoorbeeld succes in scholing, werk en relaties en (daarmee) voor de afbouw van delinquent gedrag.⁴² Veel sportinterventies leggen dan ook de nadruk op deze persoonlijke ontwikkeling. Soms worden sportactiviteiten gecombineerd met trainingen gericht op bijvoorbeeld cognitieve vaardigheden of sollicitatievaardigheden. Er is toenemend bewijs dat door sport alleen niet al deze competenties ontwikkeld worden, maar dat programma's zich op verschillende aspecten moeten richten. Inbedding van sportactiviteiten in een breder programma is nodig om daadwerkelijk bij te dragen aan recidivevermindering en re-integratie.⁴³ In deze zogenoemde 'Sport Plus'-programma's zijn de individuele behoeften van deelnemers het uitgangspunt.⁴⁴ In de evaluatie van het vechtsportproject in Londen en Rio de Janeiro bleek dat ontwikkelde competenties als zelfbeheersing, bescheidenheid, discipline en respect voor de tegenstander ook buiten de sportcontext de jongeren hielpen, bijvoorbeeld in situaties op school en werk.⁴⁵ In de effectstudie van de Nederlandse interventie 'Alleen jij bepaalt wie je bent' bleek dat deelnemende jongeren minder gedragsproblemen en meer prosociaal gedrag lieten zien, evenals een betere werkhouding op school en een betere omgang met autoriteit. Koijmans beschrijft in haar proefschrift over 'talentgericht jongerenwerk' een exploratief evaluatieonderzoek naar onder meer het voetbalproject 'Doelbewust' van jongerenwerk in Brabant. Het omvat wekelijkse voetbaltrainingen en -wedstrijden, maar ook themabijeenkomsten over maatschappelijke onderwerpen, uitstapjes en huisbezoeken. Formeel is het project niet gericht op delinquente jongeren, maar op kwetsbare jongeren met een verhoogd risico op delinquent gedrag. In de praktijk bleek ongeveer de helft van de 29 onderzochte deelnemers wel delicten te plegen. Jongerenwerkers beoogden hen met hun deelname te behoeven voor nog meer of zwaardere criminaliteit (tertiaire preventie). Uit monitoring van de gedragsontwikkeling van de onderzochte deelnemers blijkt echter dat het programma als primaire en secundaire preventiestrategie helpt, maar niet als tertiaire preventiestrategie. Voor jongens bij wie al sprake is van delictgedrag lijkt het risico op delinquentie niet te verminderen. Recidivisten zeggen in het project veel succes te ervaren, wat intrinsieke motivatie voor talentontwikkeling stimuleert, maar wat ook veel status op straat oplevert. Voor sommigen is het project zelfs een extra risicofactor, omdat de succeservaringen het machorepertoire versterken en hun loyaliteit aan 'de straat' juist voeden. Als dragers van de straatwaarden kunnen zij bovendien een negatieve invloed hebben op andere deelnemers in het project die hiervoor gevoelig zijn.⁴⁶

42 Meek 2014.

43 Zie ook M. Cameron & C. MacDougall, *Crime prevention through sport and physical activity*, Canberra: Australian Institute of Criminology 2000.

44 European Union, *Study on the Contribution of Sport to the Employability of Young People in the Context of the Europe 2020 Strategy*, Luxemburg: Publications Office of the European Union 2017.

45 Sampson & Vilella 2014.

46 M.J.B. Koijmans, *Talent van de straat: Jongerenwerk als preventiestrategie*, Amsterdam: Van Gennep 2016.

In het afstudeeronderzoek naar de sportinterventie voor toezichtcliënten van de verslavingsreclassering in Nederland werd bewust gewerkt aan het vergroten van zelfcontrole. Zo werd een deelnemer die niet goed met vrouwen kon omgaan juist in een team met twee vrouwen geplaatst. 'En dan kijken we hoe hij met verlies omgaat', aldus een begeleider, 'door middel van sport kun je mensen gemakkelijker aanspreken op gedrag.' Zowel begeleiders als deelnemers benoemen een toename van zelfcontrole bij toezichtcliënten. De rol van begeleiders daarin wordt benadrukt. Toezichthouders zouden volgens deelnemers tijdens de sportmomenten beter kunnen observeren en zicht krijgen op waar cliënten tegenaan lopen dan tijdens de tweewekelijkse gesprekken in het kader van de meldplicht.⁴⁷

Ook (ex-)gedetineerden rapporteren ontwikkeling van competenties door sportinterventies. Uit kwalitatieve analyses van het langdurig onderzoek naar de impact van de rugby- en footballacademies in Britse gevangenissen bleek dat zowel deelnemers als begeleiders zagen dat gedrag en attitudes verbeterden, zoals zelfbeheersing en communicatie- en conflictoplossingsvaardigheden. Zij benoemden daarbij dat deze competenties ook na vrijlating van pas kwamen. Betere communicatievaardigheden hielpen bijvoorbeeld bij het vinden van een baan en een goede interactie met nieuwe collega's. Het bracht ook meer empathie, inlevingsvermogen in andermans perspectief en alternatieve gedragsopties bij conflicten. Zeker bij rugby bleken deelnemers beter in staat met agressie om te gaan.⁴⁸

In het onderzoek van Ozano kregen de vrouwelijke gedetineerden die sportten in de sportzaal ook de mogelijkheid om verschillende kwalificaties tot sporttrainer te behalen (bijvoorbeeld fitness, boksen, zwemmen). Zij mochten daarna ook sporttrainingen geven in de gevangenis. Daarnaast noemden ze competenties die ze hierdoor ontwikkelden, zoals leiderschap, teamwork, communicatie, probleemoplossend vermogen en motiveren. Dit zagen ze als vaardigheden die hen ook na detentie zouden helpen. Door hun positieve ervaring met sport wilden ze na detentie verder met werk in de sport.⁴⁹

Sociaal kapitaal

Vanuit de theorie van Hirschi en daarop voortbordurend Sampson en Laub kunnen delinquenten door conventionele activiteiten als sport en door bindingen aan een nieuw positief sociaal netwerk en rolmodellen binnen die sport delinquent gedrag afbouwen. Het biedt daarnaast een alternatief normen- en waardenstelsel met sociale regels. Sporten kan vanuit de sociale leertheorie van Bandura

47 Schmitz 2019.

48 R. Meek & G. Lewis, 'The impact of a sports initiative for young men in prison: staff and participant perspectives', *Journal of Sport and Social Issues* 2014, 2, p. 95-123.

49 Ozano 2008.

tevens een manier zijn om positieve feedback te ontvangen voor niet-delinquent gedrag.⁵⁰

Nieuwe vrienden en normen- en waardensysteem

In de effectstudie van de interventie 'Alleen jij bepaalt wie je bent' bleken de deelnemende jongeren in de eindmeting minder delinquente vrienden en betere normen en waarden te hebben, ook in vergelijking met de controlegroep.⁵¹

In Van Gemerts biografie van Said Bensallam – die zich ontwikkelde van 'straat-schoffie' naar vechtsporter en portier tot jongerenwerker en 'Amsterdammer van het Jaar' – komt de lokale sportschool naar voren als een aantrekkelijk alternatief voor het hangen en kleine criminaliteit. Hij mag komen trainen als hij helpt met schoonmaken en hij vindt in de sportschool 'een andere wereld'. Waar de straatcultuur van de volkswijk waar hij opgroeit hard is, wordt binnen de muren van de sportschool weliswaar hard getraind, maar bejegenen de sporters elkaar met respect en krijgen de aankomende jongens opbouwende kritiek.⁵²

Ook in de reeds aangehaalde onderzoeken onder Engelse vrouwelijke gedetineerden⁵³ en Nederlandse toezichtcliënten⁵⁴ noemden deelnemers laagdrempelige sociale contacten en nieuwe vrienden door de sportactiviteiten. Dit komt ook naar voren in een onderzoek onder twaalf deelnemers aan sportprogramma's van Life Goals in Nederland die zich richten op 'kwetsbaren': mensen met een afstand tot de samenleving, zoals (voormalig) daklozen, verslaafden en delinquenten.⁵⁵ Uit interviews met deelnemers en foto's die zij zelf gemaakt hebben, komt het belang van de groep en van nieuwe vrienden naar voren. Vaak hebben zij vanuit een positie van sociaal isolement moeite met het aangaan van nieuw contact, maar dit vinden zij in een sportcontext veel gemakkelijker gaan.

In vechtsportprojecten in Londen en Rio de Janeiro werd geleerd respectvolle sociale relaties aan te gaan. Ook de gelijke behandeling van jonge vrouwen en mannen in het project confronteerde stereotyperingen. Het zorgde ervoor dat jonge vrouwen beter gingen zien wat zij konden bereiken en dat jongemannen vrouwen met meer respect behandelden.⁵⁶

Rolmodellen

In veel onderzoeken komt het belang van rolmodellen naar voren. In studies naar sportprogramma's voor risicjongeren is er brede overeenstemming dat deze interventies werken via sterke relaties tussen deelnemers en relevante rolmodel-

50 T. Hirschi, *Causes of delinquency*, Berkeley, VS: University of California Press 1969; R.J. Sampson & J.H. Laub, *Crime in the making: Pathways and turning points through life*, Cambridge, MA: Harvard University Press; A. Bandura, 'Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change', *Psychological Review* 1977, 2, p. 191-215.

51 Spruit e.a. 2016.

52 F. van Gemert, *Straatkrediet: Biografie van Said Bensallam*, Meppel: Just Publishers 2015.

53 Ozano 2008.

54 Schmitz 2019.

55 D. de Jager, *'Eén met het veld': De ervaringen van kwetsbare mensen met passie, kapitaal, en in- en uitsluiting in de sport*, Utrecht: Utrechtse School Bestuur- en Organisatiewetenschap 2017.

56 Sampson & Vilella 2014.

len/mentoren. Het meest effectief zouden de programma's zijn die langdurige, ondersteunende en stimulerende relaties ontwikkelen.⁵⁷ In de Nederlandse interventie 'Futsal chabbab', die in de databank Effectieve sociale interventies als 'goed beschreven' staat, worden zaalvoetbal, huiswerkbegeleiding en coaching ingezet voor jongeren die zich vaak op straat bevinden. Doel is om schooluitval en overlast te verminderen. Er wordt nauw samengewerkt met onder meer gemeente, scholen, politie en jongerenwerk. Er zijn meerdere onderzoeken naar praktijkervaringen gedaan, waaronder een enquête onder 27 deelnemers en 11 verdiepende interviews met hen. Deelnemende jongeren worden aangetrokken door de voetbaltraining en zijn positief over de waardering, het vertrouwen en de individuele ondersteuning van de ontvangen coaching. Belangrijke werkzame elementen (gebaseerd op literatuur) zijn dan ook: een trainer en coach is een rolmodel uit de doelgroep en in staat een vertrouwensrelatie op te bouwen; een trainer is de schakel tussen jongeren, ouders, leraren, huiswerkbegeleiders en hulpverleners; een op de gemeenschap gebaseerde en integrale aanpak (leefgebieden van jongeren worden met elkaar verbonden door een sterk netwerk (sport, school, wijk, thuis) en stevige sociale controle; een combinatie van sport, pedagogisch programma (coaching) en huiswerkbegeleiding; een groepsmatige strenge aanpak in combinatie met individuele aandacht en positieve bekrachtiging; en het aanleren van zelfdiscipline, zelfvertrouwen en vaardigheden die ook buiten de sport behulpzaam zijn.⁵⁸

Ook in een onderzoek onder risicojongeren in zeven vechtsportscholen in Nederland werd de sportschool als een 'tweede thuis' ervaren, met een ervaren en deskundige trainer die veel betekent voor de jongeren. Hij is een rolmodel en krijgt respect. Deze jongeren vinden door conflicten op school en thuis daar soms geen rolmodellen meer. De trainer is vaak wel die vertrouwenspersoon die hen begeleidt bij ingrijpende momenten in hun leven buiten de vechtsportcontext, bijvoorbeeld bij hun schoolkeuze. Het ervaren van succes wordt beschreven als winnen van jezelf en van een ander én het gevoel ergens bij te horen. Bewustwording van deze impact en ontwikkeling van het pedagogisch handelen van trainers is een aandachtspunt.⁵⁹ Eenzelfde bevinding komt naar voren in een literatuurstudie van Boonstra en Hermens naar de maatschappelijke waarde van sport, onder meer in het voorkomen van delinquent gedrag. Het is enerzijds belangrijk dat sportleiders een bepaalde status hebben bij de deelnemers, bijvoorbeeld 'beroemde' sporters. Beperking in het werken met 'bekende sportfiguren' is dat het hen kan ontbreken aan didactische en pedagogische vaardigheden.⁶⁰

Ook in detentiecontext komt de invloed van rolmodellen op de deelnemers terug. Sportcoaches worden als rolmodel genoemd voor het aanleren van geaccepteerd

57 F. Coalter, "There's loads of relationships here": Developing a programme theory for sport-for-change programmes', *International Review for the Sociology of Sport* 2012, 5, p. 594-612.

58 T.J.P. van de Ven, *Ervaren kwaliteit van het Futsal Chabbab project in Nijmeegse achterstandswijken*, Utrecht: Universiteit Utrecht 2009; R. Slegers, *Methodebeschrijving Futsal Chabbab: verbindende jongeren-wijkaanpak*, Utrecht: Movisie 2015.

59 T. van den Berg e.a., 'Winnen van jezelf: Hoe vechtsport jongeren verleidt tot het maken van positieve keuzes', *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken* 2018, 4, p. 42-45.

60 Boonstra & Hermens 2011.

sociaal gedrag en normen en waarden in de sport.⁶¹ Gedetineerden die zelf sportlessen verzorgen, vormen een bron van inspiratie en geven andere gedetineerden de overtuiging dat zij ook daartoe in staat zijn.⁶²

Opstap naar werk

Dit brengt ons op het volgende aspect van sociaal kapitaal. Sport kan een opstap zijn naar (vrijwilligers)werk. In dit aspect komt de *bridging*-vorm van sociaal kapitaal van Putnam vaak naar voren.⁶³ Er dient continuïteit te zijn tussen de periode in het gedwongen kader en daarna. Gedetineerden zouden in de sportinterventies bijvoorbeeld ook sociale contacten moeten hebben met 'de buitenwereld'. Dit uit zich in programma's waarin wedstrijden worden gespeeld tegen teams buiten de gevangenis of tegen sportclubs die de gevangenis in komen, zoals we eerder zagen. Maar ook in de aandacht voor (vrijwilligers)werk via sport. In het voornoemde onderzoek in een Engelse gevangenis konden de vrouwelijke gedetineerden ook zelf sportinstructie geven in de gevangenis. Naast de ervaringen die ze hiermee opdeden, volgden ze opleidingen hiervoor. Zo planden ze hun carrière na de gevangenis rond sport en uitten ze de wens van een gezond, sociaal geaccepteerd en delictvrij leven.⁶⁴

Ook Meek stelt, op basis van haar onderzoek naar het rugby- en footballproject en breder onderzoek in vijftien Britse gevangenissen, dat professionals en deelnemers aangeven dat werkmogelijkheden door sport in de gevangenis toenemen. Gedetineerden komen door sport bijvoorbeeld terecht bij opleidingen gericht op sport en fysieke gezondheid. Dat levert hun na detentie gemakkelijker (vrijwilligers)werk op. In het onderzoek komt een ex-gedetineerde aan het woord die een niveau 1 coachingsopleiding afrondde in detentie en tijdens zijn voorwaardelijke vrijlating als vrijwilliger voetbalcoach was, wat hem de mogelijkheid gaf om zijn niveau 2 coachingsopleiding af te ronden en leidde tot betaald werk. Hierin is ook de samenwerking met sportactoren buiten de gevangenis cruciaal. Als zij mogelijkheden voor (vrijwilligers)werk bieden na detentie, wordt dat door deelnemers als een belangrijke motivatie voor deelname genoemd en biedt het een route naar werk na detentie. Daarmee kan het desistance bevorderen. Sportwerkgevers – zeker in programma's die zich richten op risicjongeren – geven ook aan dat het waardevol is om deze ervaringsdeskundigen aan te nemen, omdat zij beter in staat zijn 'to engage with hard to reach people as the ex-offenders have been there and done that'.⁶⁵ Naast deze 'harde skills' kunnen in sportinterventies juist de 'soft skills' die noodzakelijk zijn voor een succesvolle reguliere loopbaan geleerd worden. Vrijwilligerswerk op een sportclub in de laatste fase van detentie kan daarnaast leiden tot betaald werk bij of via clubleden. Ook hier wordt maatwerk verricht door goed de risico's en behoeften van deelnemers te analyseren.⁶⁶

61 Gallant, Sherry & Nicholson 2015.

62 Ozano 2008.

63 R. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster 2000.

64 Ozano 2008.

65 Meek 2014, p. 118

66 Meek & Lewis, 2012; Meek 2014.

Naar de opleiding Leider Sportieve Recreatie (LSR) die sinds 2016 in Nederlandse gevangenissen wordt aangeboden, zijn verschillende afstudeeronderzoeken gedaan. Lambour ziet op basis van interviews met tien deelnemers en twee docenten, observaties van opleidingsbijeenkomsten en informele gesprekken in een penitentiare inrichting dat deelnemers in de intakegesprekken wel de motivatie van betere arbeidskansen door de opleiding LSR benadrukken, maar daar later pessimistischer over zijn vanwege de verwachting van een moeizame aanvraag van een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) en geen behoefte aan vrijwilligerswerk.⁶⁷ Van 't Erve concludeert op basis van veertien interviews met deelnemers en medewerkers uit dezelfde penitentiare inrichting dat de onderlinge relaties verbeterden, maar dat dit zich beperkte tot de opleidingsgroep en geen invloed had op de rest van de gevangenis.⁶⁸

Ook ten aanzien van sociaal kapitaal zijn kanttekeningen te plaatsen. Niet zorgvuldig afgestemde interventies kunnen juist tot meer problemen leiden. Sport kan een risicofactor zijn voor criminaliteit. Zo is in een bekende longitudinale studie in Nieuw-Zeeland gevonden dat jongeren die op 15-jarige leeftijd intensief sportten, significant vaker delinquent gedrag vertoonden op 18-jarige leeftijd dan jongeren die op 15-jarige leeftijd weinig sportten.⁶⁹ Er is gewezen op de positieve correlatie tussen het lidmaatschap van een sportvereniging en een hoge mate van alcohol- en tabaksgebruik⁷⁰ en tussen sporten en doping of stimulerende drugs,⁷¹ en op de reproductie van negatieve attitudes over gender, masculiniteit, competitie en geweld.⁷² Vooral over de relatie tussen vechtsporten en criminaliteit is nog veel discussie.⁷³ Door sport kan men dus in aanraking komen met antisociaal gedrag en ontstaat 'besmettingsgevaar'. Ook in algemene criminologische literatuur blijkt dat groepsinterventies voor kwetsbare jongeren eerder probleemge-

67 A. Lambour, *LSR-niveau 2 voor gedetineerden van PI Nieuwegein: Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis die gedetineerden geven aan een sportopleiding ter bevordering van hun zelfredzaamheid*, Utrecht: Universiteit Utrecht 2016.

68 D. van 't Erve, *Het masker van een 'boefje': Een kwalitatief onderzoek naar hoe gedetineerden in de PI de Liesbosch te Nieuwegein de omgang met medegedetineerden en personeel ervaren, in het bijzonder tijdens sportbeoefening en de sportopleiding LSR*, Utrecht: Universiteit Utrecht 2017.

69 D.J. Begg e.a., 'Sport and delinquency: an examination of the deterrence hypothesis in a longitudinal study', *British Journal of Sports Medicine* 1996, 4, p. 335-341.

70 Boonstra & Hermens 2011.

71 A. Smith & I. Waddington, 'Using "sport in the community schemes" to tackle crime and drug use among young people: Some policy issues and problems', *European physical education review* 2004, 10, p. 279-298; E. Dunning & I. Waddington, 'Sport as a Drug and Drugs in Sport: Some Exploratory Comments', *International Review for the Sociology of Sport* 2003, 3, p. 351-68; T. Crabbe, 'A Sporting Chance? Using sport to tackle drug use and crime', *Drugs: education, prevention and policy* 2000, 4, p. 381-392.

72 D. Jump, 'Why we should think some more. A response to "When you're boxing you don't think so much": pugilism, transitional masculinities and criminal desistance among young Danish gang members', *Journal of Youth Studies* 2017, 8, p. 1093-1107; Smith & Waddington 2004.

73 Zie o.a. Van Gemert 2015.

drag versterken dan verminderen.⁷⁴ Deze risicofactoren dienen in het achterhoofd gehouden te worden bij de inzet van sport voor delinquenten door kritisch te kijken naar de samenstelling van deelnemers en het type activiteit (individueel of groep).

Alternatieve identiteit

Het derde aspect van desistance gaat over de subjectieve vorming van een alternatieve identiteit. Sport zou bijdragen aan veranderingen in zelfbeeld en zo afbouw van delinquent gedrag beïnvloeden.

Zelfvertrouwen

Veel wordt gesproken over groeiend zelfvertrouwen door sporten of vrijwilligerswerk in sportgerelateerde activiteiten. Zowel in (systematische) literatuurreviews⁷⁵ als in andere eerdergenoemde onderzoeken⁷⁶ komt dit terug:

'I'm someone who had never achieved anything in life before I came to prison, it's let me set myself challenges and reach them and get that sense of achievement. Like I'd never played football before coming to prison and then when I tried it and got better and realised I could do it, it really boosted my self-esteem. You feel that you're part of a group and are actually capable of doing something. It gives you pride on a personal level, it gives you back that self-worth which prison takes away from you.'⁷⁷

Over het belang van zelfvertrouwen voor afbouw van delinquent gedrag is de criminologische literatuur niet eenduidig. Bonta en Andrews scharen het onder de niet-criminogene factoren, terwijl er ook onderzoeken zijn waarin wel een samenhang wordt gevonden tussen laag zelfvertrouwen en crimineel gedrag.⁷⁸

Van 'ex-delinquent' naar 'sporter'

Belangrijk onderdeel van desistance is het betekenis geven aan het leven als niet-delinquent. Sport kan een belangrijke 'hook for change' zijn, want het kan een alternatieve prosociale identiteit aanmoedigen.⁷⁹ Ozano, van het eerdergenoemde onderzoek naar vrouwelijke gedetineerden, verwoordt het zo:

74 T.J. Dishion, J. McCord & F. Poulin, 'When Interventions Harm: Peer Groups and Problem Behavior', *American Psychologist* 1999, 9, p. 755-764; K.A. Dodge, T.J. Dishion & J.E. Lansford, 'Deviant Peer Influences in Intervention and Public Policy for Youth', *Social Policy Report* 2006, 1, p. 1-20.

75 Woods, Breslin & Hassan 2017; Boonstra & Hermens 2011.

76 Ozano 2008; Meek 2014; Schmitz 2019; Van den Berg e.a. 2018.

77 Meek 2014, p. 79.

78 J. Bonta & D.A. Andrews, *The psychology of criminal conduct*, New York: Routledge 2017; T.F.C. Fischer, W.J.M. Captein & B.W.C. Zwieters, *Gedragsinterventies voor volwassen justitiabelen. Stand van zaken en mogelijkheden voor innovatie*, Den Haag/Amsterdam: WODC/Boom 2012.

79 Meek 2014.

‘Being a “gym goer” provided the inmates with an identity that they chose themselves. The friends they met while taking a class or playing a sport were friends of their own choosing. The confidence gained from making conversation in a part of the prison that was not so obviously carceral, empowered the women to feel some control in an otherwise regimental environment.’⁸⁰

Deze transformatie van identiteit van ‘(ex)-delinquent’ naar ‘sporter’ of ‘vrijwilliger in sportactiviteiten’ kan een nuttig mechanisme zijn in het proces van desistance.^{81, 82} Vooral in kwalitatieve onderzoeken wordt dit aspect door deelnemers genoemd.⁸³

Het gaat samen met de rol die sport kan spelen in het verminderen van stigma. Re-integreren gaat niet alleen om een individuele transformatie, maar ook om de sociale en juridische processen van ‘ontlabelen’ en destigmatiseren. Major en O’Brien geven aan dat impliciete en expliciete stigmatisering van ex-delinquenten van invloed zijn op desistance.⁸⁴ Sportactiviteiten of vrijwilligerswerk in een sportcontext kunnen een vorm van *civic reintegration* zijn die Uggen en collega’s noemen als een belangrijke route van re-integratie.⁸⁵ Het kan het stigma helpen wegnemen en de mogelijkheid geven om de sociaal geaccepteerde rollen van actieve, verantwoordelijke, productieve burgers op zich te nemen, wat het proces

80 Ozano 2008, p. 55.

81 Dit is gebaseerd op de sociale identiteitstheorie van Tajfel en Turner; zie H. Tajfel & J. Turner, ‘An integrative theory of intergroup conflict’, in: W. Austin & S. Worchel (red.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*, Monterey: Brooks/Cole 1979, p. 33-47. Zie ook N. Shover, *Great Pretenders: Pursuits and Careers of Persistent Thieves*, Boulder: Westview Press 1996; S. Maruna, *Making Good: How Ex Convicts Reform and Rebuild their Lives*, Washington: American Psychological Association 2001; J. Jetten, T. Postmes & B. McAuliffe, ‘We are all individuals: group norms of individualism and collectivism, levels of identification and identity threat’, *European Journal of Social Psychology* 2002, 32, p. 1189-1207.

82 Overigens wordt een voorvoegsel als ‘ex’ voor bijvoorbeeld de term ‘gedetineerde’ of ‘justitiabele’ ook bekritiseerd. Het wordt als beledigend ervaren en geeft een individu minder mogelijkheid tot transformatie van identiteit. Zie H. Ebaugh, *Becoming an Ex: The Process of Role Exit*, Chicago: University of Chicago Press 1988; C. Ryder, ‘Why are the labels “offender” and “ex-offender” so offensive?’ *Discovering Desistance: An ESCR Knowledge Exchange Project*, geraadpleegd op 13 augustus 2020 via <https://discoveringdesistance.home.blog/2013/02/11/820/>.

83 Ozano 2008; Meek & Lewis 2014. Het sluit aan bij de levensloopbenadering zoals geïnterpreteerd door de Dienst Justitiële Inrichtingen in Nederland, waarbij individuele normalisatie een streven is. Farahi en Van de Rijt deden kwalitatief onderzoek naar een proeftuin in een Nederlandse gevangenis om door middel van een aangepast detentieregime de diversiteit aan sociale rollen die een gedetineerde in het dagelijks leven heeft zo veel mogelijk te respecteren en stimuleren. Zowel gedetineerden als medewerkers waren positief over het aangepaste regime. Het detentieleven bleek als meer genormaliseerd te worden ervaren, gedetineerden werden in staat gesteld meer verantwoordelijkheid te dragen en zelfredzamer te worden in hun handelen binnen detentie. Zie C. Farahi & J. van de Rijt, ‘Normalisatie en zelfredzaamheid binnen het gevangeniswezen: Ervaringen van gedetineerden en personeel binnen de proeftuin “Centrale voorziening” in de PI Vught’, *PROCES* 2016, 2, p. 75-85.

84 B. Major & L. O’Brien, ‘The social psychology of stigma’, *Annual Review of Psychology* 2005, 56, p. 393-421.

85 C. Uggen, J. Manza & A. Behrens, ‘Less than the average citizen: stigma, role transition and the civic reintegration of convicted felons’, in: S. Maruna & R. Immarigeon (red.), *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration*, Cullompton: Willan 2004, p. 261-293.

van desistance kan bevorderen. Deelname aan vrijwilligersactiviteiten in de sport blijkt een aantrekkelijke vorm van participatie voor jongemannen uit risicogroepen.⁸⁶ In een studie in vier Franse gevangenissen waar ruim twintig gedetineerden en enkele professionals werden geïnterviewd, bleek dat deelname aan sport buiten de gevangenis hielp om het stigma en de stereotypen over de gedetineerden onder mensen in de buurt te verminderen.⁸⁷ Meek wijst erop dat het aanmoedigen van een sportersidentiteit of van het verwerven van werk via sport ook tot onrealistische verwachtingen kan leiden.⁸⁸ Dit pleit wederom voor maatwerk bij de inzet van sport voor het re-integreren van delinquenten.

Motivatatie en weerstand

Het creëren en behouden van motivatie is een belangrijke factor in positieve verandering, inclusief desistance. Interviews met Engelse gedetineerden wezen uit dat sport een middel is om enthousiasme te creëren en zo tegenwicht biedt tegen ervaringen die motivatie doen afnemen, zoals financiële problemen of huisvestingsproblemen. Ze geven aan dat deelname aan sport hun niet alleen motiveerde en perspectief gaf op een positieve, alternatieve toekomst, maar ook hun attitudes ten aanzien van criminaliteit veranderde en aanmoedigde om een andere levensstijl te volgen na detentie.⁸⁹

Sport wordt daarnaast beschouwd als vehikel van weerstand tegen een totale institutie als een gevangenis. Norman deed uitgebreide documentstudie en interviewde dertien voormalige gedetineerden en negen voormalige medewerkers van Canadese gevangenissen. Vanuit Goffmans concept van de totale institutie laat hij zien dat sport door gevangenissen als een vorm van sociale controle wordt ingezet, maar gedetineerden sport tegelijkertijd gebruiken om zich daartegen te verzetten, bijvoorbeeld door sportactiviteiten, -materialen en -ruimtes om te vormen naar hun eigen doeleinden. Daarmee biedt sport hun een vorm van agency.⁹⁰ Dit sluit aan bij Jewkes' werk waarin zij aangeeft dat verzet tegen de identiteit 'gedetineerde' zich uit in pogingen om identiteiten of rollen van voor de detentieperiode te behouden of nieuwe binnen de gevangenis te construeren.⁹¹

Conclusie

Sport kan bijdragen aan het re-integreren van delinquenten. Vanuit de literatuur over desistance kunnen we concluderen dat sport meerwaarde kan hebben op het

86 S. Farooq e.a., 'Sport, volunteering and marginalised youth', in: A. Parker & D. Vinson (red.), *Youth Sport, Physical Activity and Play*, Abington: Routledge 2013, p. 166-178.

87 L. Gras, 'Inmates on Sports-Related Leaves: A Decisive Experience', *Champ Pénal, Field II* 2005, <http://dx.doi.org/10.4000/champpenal.2302>.

88 Meek 2014.

89 Meek 2014.

90 M. Norman, 'Sport in the underlife of a total institution: Social control and resistance in Canadian prisons', *International Review for the Sociology of Sport* 2017, 5, p. 598-614.

91 Y. Jewkes, 'Loss, liminality and the life sentence: managing identity through a disrupted life-course', in: A. Liebling & S. Maruna (red.), *The Effects of Imprisonment*, Cullompton: Willan 2005, p. 366-389.

gebied van het ontwikkelen van individueel kapitaal, sociaal kapitaal en een alternatieve identiteit. Maar het volstaat niet. We zagen dat het effect van sport niet per definitie positief is. Er zijn risico's van negatieve beïnvloeding of het versterken van probleemgedrag, vooral als wordt gesport met andere delinquenten en dat is in bijna alle projecten het geval. Op grond van de literatuur is nog onvoldoende duidelijk welke sporten het meest bijdragen aan re-integreren, en welke sporten dit proces juist kunnen belemmeren. In de begeleiding van delinquenten dient sport gecombineerd te worden met andere interventies als het doel recidivereductie is. Maatwerk is geboden. Interventies zouden gebaseerd moeten zijn op het 'risk-need-responsivity'-model van Andrews en Bonta.⁹² Er moet rekening worden gehouden met de specifieke behoeften van de individuele delinquent, en de interventie dient responsief te worden ingezet. Ook moet het juiste risicomanagement worden toegepast. Bij de inzet van sport moet onderscheid gemaakt worden naar type delinquent (bijvoorbeeld zedendelinquenten, oudere delinquenten, detentiepopulatie met veel overplaatsingen, hoogrisicodelinquenten).⁹³ Zeer gewelddadige delinquenten zouden bijvoorbeeld niet meteen toegang moeten hebben tot materiaal voor gewichtheffen dat ook als wapen kan worden gebruikt. In het algemeen wordt aangegeven: hoe lager het individuele recidiverisico, hoe meer mogelijkheden tot sport en beweegactiviteiten.⁹⁴

92 Bonta & Andrews 2017.

93 Meek 2014.

94 D.J. Williams, G.J Walker & W.B. Streat, 'Correctional Recreation on Death Row: Should Pardon Be Granted?', *Journal of Offender Rehabilitation* 2005, 2, p. 49-67.